

Seguiment arqueològic de la remodelació de la plaça de s'Antigor i el carrer dels Gerrers de Manacor

Raquel Barceló Expósito

El projecte de «Remodelació de la plaça Antigora i carrer Gerrers de Manacor» preveia una reforma integral d'aquesta zona, i així es rehabilitava un dels barris més antics del poble, que patia un importat procés de degradació. A pesar de no trobar-se dins la zona de Manacor que es va declarar bé d'interès cultural el 1997, se'n coneix l'ocupació durant els segles *xvi* i *xvii* amb la presència de centres de producció de ceràmica a la zona. Aquest és el motiu pel qual se sol·licità el seguiment arqueològic de les obres per comprovar l'existència o la inexistència de potencial arqueològic en el subsol durant el transcurs de les obres, i així permetre'n el registre i evitar la pèrdua d'informació.

El context històric

Manacor no disposa d'una font històrica de caràcter gràfic sobre el seu urbanisme fins al segle *xviii*; per tant, la configuració de la ciutat és una reconstrucció hipotètica arran de referències documentals, localitzacions toponímiques i descobriments de restes arqueològiques. L'assentament inicial de Manacor sembla que es va situar a la cruïlla de rutes que unien la península d'Artà i la costa de Llevant amb la resta de l'illa. En la intervenció arqueològica subsidiària que es realitzà en el marc del «Projecte de remodelació dels carrers Jaume Domenge, Angle, Pere Llull i la plaça Constitució» en febrer de 2009 es documentà la presència de 12 sitges per estibar gra amb material ceràmic dels segles *xvii* i *xviii*, així com 6 cisternes dels segles *xix* i *xx*, algunes en ús fins a l'actualitat (Micol & Salas 2009, 34).

En relació amb la zona de s'Antigor, el més probable és que el seu desenvolupament urbà fos un fenomen més propi del segle XVIII, vinculat a un procés de parcel·lació de terrenys conventuals. El que sí que dataria de finals del segle XVI seria la creu de s'Antigor, que apareix documentada el 1598 però amb un topònim de creu de mestre Antoni Pasturano, el cognom de mosson Antoni Barceló, segurament el promotor de l'esmentada creu (Carvajal & Ferrer 2002, 408). D'aquesta època es troba documentació en la qual un veïnat demana que es desplaci dita creu per poder construir una casa, fet que ens demostra que començava a urbanitzar-se.

Al segle XVI es farà una important aposta per la producció ceràmica en aquesta zona. Un exemple són les sagues que documenta Sansó (2007, 233): a partir de 1578, Joan Fiol (malnom *Perde* i *Perdelet*), Bartomeu Pons, Joan Parera (malnom *Bruixa*) i Pere Miquel; a partir de 1685, Joan Fiol, Joan Pons, Magí Garau i Joan Juan (malnom *Marçal*); i finalment, a partir de 1768, Miquel Garau, Miquel Riera (malnom *Mut*) i Bernat Blanquer, que s'establiren a la zona de s'Antigor i el carrer de l'Anell.

El projecte arquitectònic i la seva afecció patrimonial

El projecte de «Remodelació de Plaça Antigori i carrer Gerrers» preveia una reforma integral de la zona, rehabilitant un dels barris més antics del poble i que patia un important procés de degradació. La reforma consistia en la definició d'un vial amb rasant única, donant prioritat als vianants, eliminant així les barreres arquitectòniques i millorant l'accessibilitat. Així mateix, es duia a terme la instal·lació d'una nova xarxa de clavegueram, de drenatge, aigua potable, telecomunicacions, enllumenat públic i distribució de gas.

L'afecció es concretava en dues rases paral·leles a través de tot el carrer dels Gerrers, a una profunditat màxima de 160 cm, dues noves rases per passar tots els serveis a la plaça de s'Antigor a 140 cm, la localització i excavació de l'antic pou de la plaça de s'Antigor i, finalment, rebaixar tant la plaça com el carrer 30 cm per tal de col·locar el nou empedrat.

El seguiment arqueològic de les obres

El carrer dels Montcades

El projecte arquitectònic començava al carrer dels Gerrers; tot i així, per tal de dur a terme les connexions dels diferents subministraments va ser necessari començar les síquies en el carrer dels Montcades. Tot i que aquest tram inicial

Delimitació de la zona d'afecció de les obres.

d'obra no entrava dins la zona de cautela arqueològica, se'n dugué a terme la supervisió des de l'inici.

La rasa excavada al carrer va variar entre els 100 cm i els 110 cm de profunditat on l'estratigrafia es troba seccionada per síquies realitzades anteriorment coincidint amb els subministraments. L'estratigrafia de tot el carrer presentava unes característiques similars. En primer lloc, hi havia asfalt amb la seva preparació, de devers 15 cm; a continuació, un estrat argilós ataronjat/vermellós de devers 15 cm - 20 cm; i finalment, el terreny natural d'argila blanca. Tot i així, a les zones no afectades per rases prèvies el terreny natural comença a sortir homogeniament a una cota de 50 cm.

Detall d'una de les canalitzacions documentades al carrer dels Montcades, 1.

A l'altura del carrer dels Montcades, núm. 1, aparegueren les antigues canalitzacions, de marès i amiant, del carrer (figura 2). L'edifici, segons la Seu Oficial del Cadastre, fou construït en 1950, fet pel qual ens podríem trobar amb les canalitzacions originals de l'edifici. En aquest cas, degut a disposar del marge suficient, es va pujar l'altura de la canonada i així se n'evità l'afecció per les obres. Tot i així, es va decidir excavar i documentar-les abans de tornar-les a tapar amb graves petites que en permetessin la conservació.

El carrer dels Gerrers

L'obra continuava per carrer dels Gerrers, on l'afecció al subsol era major i on començava la zona de cautela arqueològica. En aquest cas, la rasa a ambdós trams del mateix carrer fou de 120 cm d'amplada i una profunditat màxima de 120 cm al primer tram i 160 cm al segon. L'estratigrafia en aquest cas la trobam seccionada, com en el cas anterior, per part de les diferents canonades i escomeses als diferents habitatges. Així mateix, cal remarcar zones puntuals del carrer, sobretot en el primer tram comprès entre el carrer dels Montcades i la plaça de s'Antigor, que degué patir reformes puntuals degut a petits esfondraments de l'asfalt provocats per episodis d'inundacions.

L'estratigrafia era pràcticament uniforme en aquest primer tram amb un

nivell d'asfalt i la seva preparació amb material de compactació de devers 10 cm; seguidament una UE de terra marró obscur amb pedra petita i mitjana, on apareixen alguns fragments de ceràmica comuna, la potència de l'estrat varia entre 80 cm a l'inici del carrer fins a reduir-se a 15 cm a l'altura del carrer dels Gerrers, 12; finalment, apareix el terreny natural amb un sediment argilós de color gris. A partir del carrer dels Gerrers 12, l'estratigrafia canvia i puja la cota de terreny natural, en aquesta ocasió petri, just davall de l'asfalt i la seva preparació.

Detall de la voravia apareguda al primer tram del carrer dels Gerrers.

En aquest primer tram del carrer dels Gerrers destaca l'aparició de la voravia antiga (figura 3) a una cota de 15 cm; la rasa es va desplaçar 10 cm de la ubicació original per tal de poder-la conservar. En aquest cas es tracta de l'antiga vora abans que es reformés el carrer per eixamplar-lo i facilitar el pas de cotxes. D'altra banda, entre el material recuperat durant els moviments de terra al carrer dels Gerrers, 1-3, destaca un fragment d'escudella del taller d'Inca del segle XVII–XVIII.

L'estratigrafia comença a canviar a partir, com hem mencionat anteriorment, del carrer dels Gerrers, 12, i s'estendrà a la resta del carrer i a la pròpia plaça, on el terreny natural de pedra apareixerà ja a una cota molt alta, on podem veure que el propi asfalt descansa damunt la roca del terreny natural. En el cas de la rasa ubicada al tram 2 del carrer dels Gerrers, tram comprès entre la plaça de s'Antigor i carrer de la Sínia dels Frares, la profunditat variarà entre els 130 cm i els 160 cm en funció de les necessitats. Tot i així, en aquest segon tram les rases en seguien unes de preexistents amb canonades d'amiant que varen ser degudament retirades i reemplaçades per les noves canalitzacions. En aquest cas tampoc no es varen observar restes d'estructures ni materials antics.

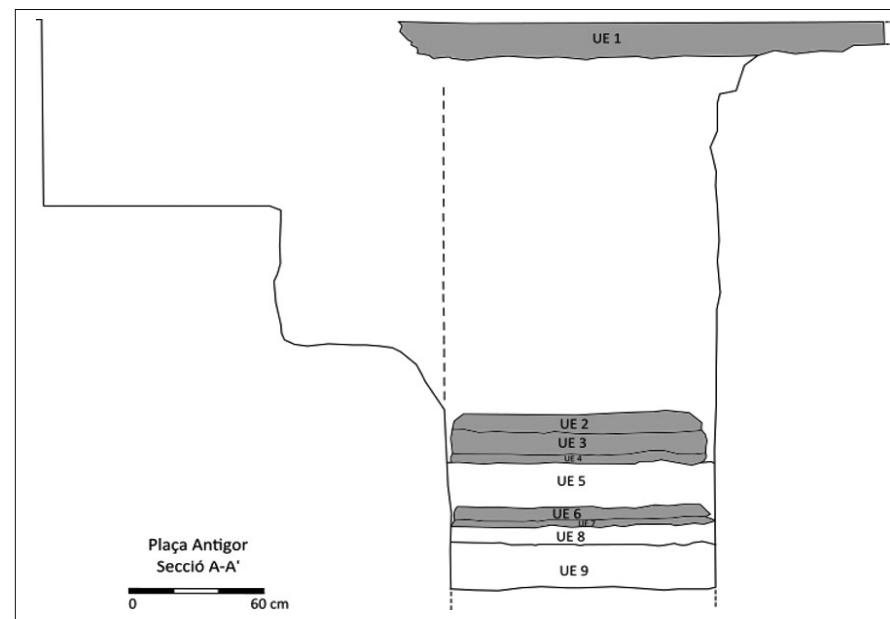
Fragment d'escudella del taller d'Inca del segle XVII–XVIII recuperat al carrer dels Gerrers, 1–3.

Plaça de s'Antigor

El punt clau de la reforma de la plaça de s'Antigor era la localització i reproducció de l'antic pou, del qual no se sabia la ubicació exacta. Finalment, en dur a terme la primera rasa, a un dels laterals de la plaça, el pou se'n va veure afectat. Una vegada obert el pou es va poder comprovar que es tractava d'un pou de forma ovalada, de 223 cm x 163 cm, excavat directament sobre la roca i que, en llocs puntuals, presentava una petita corona de pedra envoltant-lo.

Una vegada retirada la coberta d'asfalt es va veure que el pou es trobava buit fins a una cota de 160 cm, on es podia observar una capa d'asfalt que no arribava a cobrir tot el perímetre del pou. L'excavació del pou es dugué a terme amb mitjans mecànics per als paviments més durs com l'asfalt i mitjans manuals per a la resta d'estrats.

L'estratigrafia que trobam a l'interior del pou (figura 5) és una successió de capes d'asfalt (UE 1, 2, 3, 4, 6 i 7) ja que, segons els veïnats de la zona, en diferents ocasions l'asfalt s'havia esfondrat i havien duit a terme reparacions per solucionar el problema. La UE 5 sembla ser un reblert que es degué abocar aprofitant un dels esfondraments de l'asfalt. A partir de la UE 8 ens trobam amb els materials disposats per omplir el pou quan es va decidir tapar. Tot i així, aquest

Representació de l'estratigrafia de l'interior del pou.

estrat és manté homogeni amb un sediment argilós i pedra mitjana, molt similar al terreny natural que es troba a les proximitats; possiblement es tracta de les restes d'alguna reforma al subsol de la zona. La UE 9 és una barreja de sediments de diferents colors i abundant material modern (figura 6); a pesar de la diferència de colors entenem que es tracta d'una mateixa acció, la de reomplir el pou i amb ceràmica comuna contemporània. Alguns dels veïnats recordaven que quan eren petits se'ls havia demanat que aboquessin al pou tot

UE 9 del pou, en el qual es pot veure una concentració de rajola hidràulica totalment fragmentada a la part superior.

el que tenien per tirar i així aconseguir reblir-lo. Finalment, en arribar a una cota de 270 cm de la boca del pou, es va decidir donar per acabada l'excavació del pou.

Conclusions

La supervisió arqueològica de tot el projecte es feu a peu d'obra i a tots els trams de carrer excavats durant la seva execució, tant pel que fa a la rasa principal de cada un dels trams com a les rases obertes per les escomeses de connexió de les cases i la reforma de la plaça.

A pesar que es troben documentats diferents centres de producció ceràmics, sobretot en el segon tram del carrer dels Gerrers, això no s'ha vist reflectit a nivell arqueològic. Precisament, en aquest segon tram, degut al fet que la cota del terreny natural apareixia just en retirar el nivell d'asfalt, no s'ha localitzat pràcticament cap fragment ceràmic i, en els casos documentats, es tractava de ceràmica comuna moderna.

En el cas del pou, un dels elements amb més simbolisme per a tots els veïnats, s'han pogut documentar diferents abocaments de materials per tal d'omplir-lo i es pogueren recuperar restes de ceràmica comuna moderna i rajoles hidràuliques fragmentades. La primera intenció fou baixar únicament fins a una cota de 150 cm; però com que es va trobar buit es va decidir continuar fins arribar a una profunditat de 270 cm, on es va decidir donar per finalitzada l'excavació.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BUADES, Joan (2012). «L'emigració de manacorins a Amèrica l'any 1889». A: FERRER, Antoni; SALAS, Magdalena (coord.). *I Jornades d'estudis locals de Manacor. Història Contemporània*, p. 315–329.
- FERRER, A. (2005). «El pla Olesa. La regulació de l'eixample de Manacor de 1944». A: *III Jornades d'Estudis Locals de Manacor: Espai, fet urbà i societat a Manacor*. Manacor: Ajuntament de Manacor, p. 175–189.
- FERRER, A.; PASCUAL, J. (2013). «Aportacions gràfiques a l'evolució urbana de Manacor». A: FERRER, A. (coord.). *VII Jornades d'Estudis Locals de Manacor: art i societat*. Manacor: Ajuntament de Manacor, p. 123–146.
- FERRER, A.; CARVAJAL, A. (2003a). *Evolució urbana de Manacor (1600-1944)*. Manacor: Ajuntament de Manacor.

- (2003b). «Les ordenances municipals de 1872». A: *III Jornades d'Estudis Locals de Manacor: Espai, fet urbà i societat a Manacor*. Manacor: Ajuntament de Manacor, p. 47–65.
- CARVAJAL, A.; GOMILA, A., (2004). «Toponímia i configuració urbana de Manacor al s. XVII». A: PLANISI, H.; ROSSELLÓ, M. (ed.). *Sobre onomàstica. Jornades d'antroponímia i toponímia (1993-2002)*. Palma, p. 395-413.
- CARVAJAL, A.; LLITERAS, J.; GOMILA, A., (2004). «Aplec de malnoms manacorins (1700-1730)». A: PLANISI, GIL, H.; ROSSELLÓ GAIÀ, M. (ed.). *Sobre onomàstica. Jornades d'antroponímia i toponímia (1993-2002)*. Palma, p. 395-413.
- GONZÁLEZ, Elvira, (2020). *Del fang cuït a l'objecte. Manacor com a centre productor i receptor de ceràmica (segles XIII–XIX)*.
- MICOL, A.; SALAS, M. (2009). «Seguiment arqueològic al centre de Manacor. Evidències de la trama urbana des d'època islàmica». A: FERRER, A. (coord.). *IV Jornades d'Estudis Locals de Manacor: fets i protagonistes*. Manacor: Ajuntament de Manacor, p. 27–35.
- SANSÓ, S. (2007). «Els oficis manacorins. Les persones que els desenvoluparen i la seva evolució al llarg del temps (1578–1763)». A: MUNAR, F. [et al.]. *IV Jornades d'Estudis Locals de Manacor*. Manacor: Ajuntament de Manacor, p. 225–246.